

DOI 10.33099/2618-1614-2024-27-4-13-23

УДК 355.4:004.056.5

М. В. Драпатий,*Генеральний штаб Збройних Сил України,***Т. М. Дзюба,***кандидат технічних наук, доцент,**Збройні Сили України,***А. М. Костенко,***Національний університет оборони України,***О. О. Самарський,***Збройні Сили України*

Аналіз заходів інформаційної боротьби збройних сил Російської Федерації в районах ведення бойових дій

Попри значну кількість наукових досліджень різних аспектів російської інформаційної боротьби проти України і світу такі питання, як узгодження інформаційних операцій противника на різних рівнях – від стратегічного й до тактичного – системність його дій в інформаційному просторі, вплив заходів інформаційної боротьби противника на ефективність його військових операцій проти України, досліджені недостатньо. Метою статті є аналіз форм і способів інформаційної боротьби Російської Федерації проти України, які безпосередньо супроводжують дії російських військ, та визначення взаємозв'язку між інформаційними операціями противника тактичного, оперативного і стратегічного рівнів. Матеріали статті ґрунтуються на особистому практичному досвіді авторів щодо організації заходів стратегічних комунікацій сил оборони України, зокрема протидії інформаційним операціям противника в операціях оперативно-стратегічного угруповання військ «Одеса», оперативних угруповань військ «Херсон» і «Таврія», оперативно-тактичного угруповання «Харків».

Ключові слова: інформаційна боротьба, інформаційні операції, інформаційно-психологічний вплив, моніторинг інформаційного простору, форми та способи інформаційної боротьби, суб'єкти інформаційної боротьби, інформаційні ресурси.

© М. В. Драпатий, Т. М. Дзюба, А. М. Костенко, О. О. Самарський, 2024

У сучасному світі інформаційна боротьба є повноцінним інструментом реалізації національних інтересів, впливу на геополітичні процеси, невід'ємною складовою забезпечення національної безпеки для кожної країни та міжнародної безпеки у світі загалом. Причому сьогодні межі між інформаційними операціями стратегічного, оперативного і тактичного рівнів фактично стираються, особливо якщо розглядати їх за очікуваними ефектами й рівнем інформаційного впливу на визначені цільові аудиторії. Часто результати, досягнуті в інформаційній боротьбі на тактичному рівні, впливають на стратегічні цілі й навпаки, ефекти, сформовані інформаційною боротьбою на стратегічному рівні, створюють такий фон в інформаційному просторі, який безпосередньо визначає успіх на тактичному рівні.

Мета інформаційної боротьби Російської Федерації проти України і світу невіддільна від мети російської геополітичної стратегії: скориставшись слабкістю існуючої системи міжнародної безпеки та небажанням більшості провідних країн (часто – не лише небажанням, а й неготовністю) вирішувати конфлікти воєнним шляхом, змінити воєнний, політичний та економічний баланс у світі на свою користь (на користь держав – партнерів Російської Федерації, економічних і воєнополітичних блоків та організацій, до яких входить Російська Федерація). Україна була визначена російським керівництвом як локальна мета своєї агресивної політики і водночас як жертва, дії щодо якої демонструють міжнародній спільноті можливі загрози та наслідки несприйняття цілей російської політики і способів досягнення цих цілей.

Сутність сучасної інформаційної боротьби Російської Федерації розкривається в низці досліджень таких установ, як Atlantic Council [1], RAND Corporation [2], NATO Strategic Communications Centre of Excellence [3], East StratCom Task Force [4].

В Україні системними дослідженнями різних аспектів російської інформаційної боротьби займаються Національний інститут стратегічних досліджень, Центр протидії дезінформації Ради національної безпеки і оборони України [5], Центр стратегічних комунікацій та інформаційної безпеки, створений при Міністерстві культури та інформаційної політики України [6], Інститут стратегічних комунікацій Національного університету оборони України [7, 8], недержавні аналітичні центри та проекти: Інститут масової інформації, Український інститут майбутнього, громадська організація «Детектор медіа», група «Інформаційний спротив», міжнародна волонтерська спільнота «Інформ Напалм», авторський проект Оксани Мороз «Як не стати овочем» тощо.

Однак такі питання, як узгодження інформаційних операцій противника на різних рівнях: від стратегічного

й до тактичного, системність його дій в інформаційному просторі, вплив заходів інформаційної боротьби противника на ефективність його військових операцій проти України, досліджені недостатньо.

Метою статті є аналіз форм і способів інформаційної боротьби Російської Федерації проти України, які безпосередньо супроводжують дії російських військ, та визначення взаємозв'язку між інформаційними операціями противника тактичного, оперативного і стратегічного рівнів.

Матеріали статті ґрунтуються на особистому практичному досвіді авторів щодо організації заходів стратегічних комунікацій сил оборони України, зокрема протидії інформаційним операціям противника, в операціях оперативно-стратегічного угруповання військ «Одеса», оперативних угруповань військ «Херсон» і «Таврія», оперативно-тактичного угруповання «Харків».

Виклад основного матеріалу

Нині актуальними цілями інформаційної боротьби Російської Федерації проти України є:

- дискредитація української влади в очах міжнародної спільноти і населення України, зокрема особового складу сил оборони України (*очікувані противником ефекти*: суттєве зменшення підтримки України від міжнародної спільноти; формування в міжнародній спільноті й населення України запиту на переобрання влади з можливістю заміни чинних керівників на лояльніших до Російської Федерації; формування недовіри до влади в українського населення, зокрема в особового складу сил оборони України);
- дестабілізація суспільно-політичної обстановки в Україні (*очікувані противником ефекти*: конфлікти між різними соціальними групами населення; несприйняття населенням державної політики; зменшення підтримки і довіри населення України до сил оборони України; відволікання ресурсів держави на вирішення проблемних питань, не пов'язаних зі сферою оборони);
- доведення неспроможності України, навіть за умови підтримки країн-партнерів та союзників України, перемогти Російську Федерацію (*очікувані противником ефекти*: формування думки про безрезультатність і недоцільність продовження підтримки України; збільшення «втоми» від теми війни в новинах; збільшення критики урядів країн-партнерів та союзників України населенням цих країн за «безрезультатне» витрачання ресурсів на допомогу Україні замість розв'язання внутрішніх проблем);
- примушення української влади, населення та міжнародної спільноти прийняти умови російських ультиматумів (*очікувані противником ефекти*: пере-

конання міжнародної спільноти й населення України в можливості завершення війни лише на умовах Російської Федерації; демонстрація впевненості в досягненні цілей «спеціальної військової операції» проти України; залякування міжнародної спільноти переростанням російської збройної агресії проти України в третю світову війну; залякування міжнародної спільноти й населення України можливістю застосування зброї масового ураження; переконання міжнародної спільноти в загостренні таких проблемних питань, як збільшення збройних конфліктів і тероризму, неконтрольованої міграції, продовольчих криз в окремих регіонах унаслідок небажання та зволікання з прийняттям вимог Російської Федерації; формування суспільної думки (в Україні та світі) щодо незворотності перемоги Російської Федерації на полі бою);

- дискредитація сил оборони України, особливо Збройних Сил України, в очах міжнародної спільноти та населення України (*очікувані противником ефекти*: формування думки про наявність значних порушень вимог міжнародного гуманітарного права в діях сил оборони України; провокування внутрішніх конфліктів між українською владою та різними структурами (окремими представниками) сил оборони України, між командирами та підлеглими; зрив заходів мобілізації; зменшення довіри населення України до сил оборони України).

Регулярна та системна діяльність, спрямована на досягнення цілей інформаційної боротьби, визначених противником, забезпечує постійну присутність в інформаційному просторі інформаційних матеріалів, потрібних противнику, та зумовлює формування необхідних йому ефектів.

Формами дій противника в інформаційному просторі можна визначити такі:

- системну інформаційну діяльність (стратегічні комунікації, хоча такий термін в офіційних російських документах не вживається);
- окремі довгострокові інформаційні кампанії (наприклад «Майдан-3», спрямовану на перезавантаження української влади й дестабілізацію суспільно-політичної обстановки в Україні; «Нелегітимний», спрямовану на дискредитацію Президента України; «Тотальна корупція», спрямовану на дискредитацію української влади в очах міжнародної спільноти й населення України; «Ухіялент», спрямовану на зрив мобілізаційних заходів в Україні; «Війна до останнього українця», спрямовану на створення контрасту між «миролюбними» ініціативами противника і повною залежністю української влади від країн-партнерів та олігархічного оточення, яким «вигідне продовження війни»);
- інформаційні операції, котрі являють собою систему інформаційних акцій та окремих інформаційних

заходів та проводяться як окремо (на визначені цільові аудиторії), так і разом з діями військ противника, підтримуючи ці дії та водночас використовуючи результати дій військ для досягнення своїх цілей інформаційної боротьби;

- окремі інформаційні акції та заходи, які проводяться поза межами інформаційних кампаній та операцій, в основному щодо реагування на ті чи інші події, які відбуваються в Україні, самій Російській Федерації чи у світі;

- комплекс заходів щодо захисту власного інформаційного простору і протидії інформаційним кампаніям та операціям України.

Постійно здійснюється моніторинг інформаційного простору, завданнями якого є виявлення інформаційних загроз та їхніх джерел, оцінювання настроїв і поведінки визначених цільових аудиторій, пошук інформації, яка може бути використана на користь противнику, визначення ефективності проведених інформаційних заходів.

Для досягнення цілей інформаційної боротьби противник створив:

- систему органів, призначену для ведення інформаційної боротьби;

- систему інформаційних ресурсів, здатних доносити інформацію до цільових аудиторій, визначених противником для інформування та впливу;

- систему заходів інформаційної боротьби, безумовність і регулярність проведення яких створює для противника необхідні ефекти в інформаційному просторі.

Система органів інформаційної боротьби противника координується та керується безпосередньо з адміністрації президента РФ.

Так, у російській адміністрації президента питаннями інформаційної боротьби опікуються заступник керівника адміністрації президента – прес-секретар президента РФ та заступник керівника адміністрації президента РФ, відповідальний за український напрямок. Крім того, цими питаннями займаються управління президента РФ із громадських зв'язків і комунікацій та управління президента РФ з питань моніторингу та аналізу соціальних процесів (рис. 1).

У російському уряді головними суб'єктами інформаційної боротьби проти України можна визначити:

- міністерство закордонних справ РФ;
- міністерство оборони РФ (зокрема головне воєнно-політичне управління збройних сил РФ, департамент інформації та масових комунікацій міністерства оборони РФ, головне оперативне управління генерального штабу збройних сил РФ, головне управління (раніше – головне розвідувальне управління) генерального штабу збройних сил РФ);

- міністерство цифрового розвитку, зв'язку та масових комунікацій РФ і підпорядкована цьому міністерству федеральна служба з нагляду у сфері зв'язку, інформаційних технологій і масових комунікацій («Роскомнадзор»), призначена для розвитку медіасфери та Інтернет у РФ, а також для забезпечення інформаційної безпеки в РФ.

Окремими суб'єктами інформаційної боротьби Російської Федерації проти України є:

- федеральна служба безпеки РФ;
- служба зовнішньої розвідки РФ;
- фонд «Русский мир» – російська державна некомерційна організація, призначена для реалізації комплексу міжнародних навчальних та просвітницьких програм гуманітарної спрямованості з метою популяризації вивчення російської мови, культури, історії; залучення до співробітництва та взаємодії компетентних, активних, з творчим мисленням та проросійськи налаштованих громадян з різних країн світу. Працює шляхом надання грантів. Має 82 постійні представництва («русские центры») у 38 країнах світу та незвіданій Південній Осетії; реалізує 124 цільові програми в 55 країнах світу та незвіданій Південній Осетії (засновниками фонду є міністерство закордонних справ РФ та міністерство науки і вищої освіти РФ, голова опікунської ради фонду – міністр закордонних справ РФ, до опікунської ради фонду входять: міністр освіти РФ, міністр культури РФ, міністр науки та вищої освіти РФ).

У генеральному штабі збройних сил РФ головним суб'єктом інформаційної боротьби проти України є головне управління (в минулому – головне розвідувальне управління). Безпосередньо за інформаційну боротьбу відповідає управління 12-біс цього головного управління.

З офіційної інформації щодо розслідування діяльності російських хакерів та пропагандистів, які перебувають на військовій службі в збройних силах РФ, відомо, що місцями їхньої служби були:

- центр оперативної координації органів військового управління «Вежа» (військова частина 74455, Хімкі, Московська область);
- 85-й (головний) центр спеціальної служби (військова частина 26165, Москва);
- 72-й центр спеціальної служби (військова частина 54777, Москва);
- 64-й центр спеціальної служби (військова частина 45055, Москва);
- військова частина (центр спеціальної служби) 20697, Санкт-Петербург;
- військова частина (центр спеціальної служби) 03126, Сертолово;
- військова частина (центр спеціальної служби) 03138, Єкатеринбург;

та підготовки інформаційної довідки за добу (станом на 06:00 щодня) для доповіді старшому начальнику; захисту власних об'єктів (керівництва, особового складу, інформаційної інфраструктури) від негативного впливу противника.

Відділи інформаційного протиборства та оперативного маскування оперативних управлінь штабів військових округів РФ виконують завдання:

- управління, контролю та координації діяльності відділень інформаційного протиборства та оперативного маскування загальновійськових армій;

- організації моніторингу інформаційного простору з метою забезпечення старшого начальника (командувача військовим округом) актуальною інформацією щодо суспільно-політичної обстановки в зоні відповідальності за добу;

- захисту власних об'єктів (керівництва, особового складу, інформаційної інфраструктури) від негативно-го впливу противника.

Цим відділам підпорядковані відділення інформаційного протиборства та оперативного маскування загальновійськових армій, центри інформаційного протиборства військових округів (з основним завданням цілодобового моніторингу інформаційного простору та підготовки на основі одержаної з відкритих джерел інформації добової довідки для забезпечення актуальною інформацією щодо суспільно-політичної обстановки в зоні відповідальності старшого начальника – командувача військовим округом).

Відділення інформаційного протиборства та оперативного маскування входять до складу оперативних відділів загальновійськових армій противника і виконують завдання моніторингу інформаційного простору зони відповідальності з метою забезпечення старшого начальника (командувача армією) актуальною інформацією щодо суспільно-політичної обстановки в зоні відповідальності за добу; захисту власних об'єктів (керівництва, особового складу, інформаційної інфраструктури армії) від негативного впливу противника.

Відділенням інформаційного протиборства та оперативного маскування загальновійськових армій підпорядковані загони психологічної боротьби, котрі, у свою чергу, входять до складу визначених розвідувальних бригад та бригад спеціального призначення.

Так, відомо, що загони психологічної боротьби входять до складу:

- 100-ї окремої розвідувальної бригади Південного військового округу (в/ч 23511);

- 127-ї окремої розвідувальної бригади Чорноморського флоту Південного військового округу (в/ч 67606);

- 45-ї бригади спеціального призначення повітрянодесантних військ Московського військового округу (в/ч 28337);

- 96-ї окремої розвідувальної бригади 1-ї танкової армії Московського військового округу (в/ч 52634).

Основними завданнями загонів психологічної боротьби визначені такі:

- розробка аналітичних документів за встановленими темами;

- розробка матеріалів інформаційно-психологічного впливу;

- проведення заходів інформаційно-психологічного впливу в мережі Інтернет з використанням звукомовних засобів, поширення друкованої продукції та використання комплексів радіоелектронної боротьби (РЕБ).

Розробка аналітичних документів охоплює детальне збирання, обробку й аналіз інформації та виготовлення на їхній основі якісного аналітичного матеріалу.

Розробка матеріалів інформаційно-психологічного впливу здійснюється черговою зміною. Чергова зміна складається з 30 військовослужбовців, які розробляють за добу 30 матеріалів. За типами матеріали поділяються на статті, дописи та графічні матеріали (демотиватори).

Усі розроблені матеріали інформаційно-психологічного впливу в обов'язковому порядку погоджуються представниками управління 12-біс головного управління генерального штабу збройних сил РФ. Таке погодження дає змогу пов'язати інформацію, яка доноситься до цільових аудиторій на тактичному рівні, зі стратегічними наративами.

В угрупованнях російських військ, які здійснюють збройну агресію проти України («Центр», «Север», «Восток», «Юг», «Запад», «Днепр») структура органів інформаційної боротьби ідентична структурі цих органів у військових округах РФ, а особовий склад оперативно призначається зі складу відповідного військового округу, який комплектує те чи інше угруповання військ противника.

Основними підрозділами, які здійснюють інформаційно-психологічний вплив на населення на тимчасово окупованих територіях України є оперативні групи федеральної служби безпеки РФ. Основним завданням цих оперативних груп є зниження рівня спротиву місцевого населення та легітимізація окупаційних військ. Основними каналами поширення інформації є телеграм-канали та місцеве телебачення.

Ці групи постійно взаємодіють з відділеннями інформаційного протиборства та оперативного маскування оперативних відділів штабів загальновійськових армій, які організують виконання завдань з підготовки фото- й відеоматеріалів з метою дискредитації сил оборони України, легітимізації окупаційних військ і підвищення іміджу російської влади. Такі

завдання виконуються у взаємодії з воєнними кореспондентами (перебувають у підпорядкуванні командувача угрупованням російських військ).

Система інформаційних ресурсів, які безпосередньо беруть участь в інформаційній боротьбі РФ проти України і світу (рис. 2), керується, фінансується та забезпечується урядом РФ.

Основними серед цих інформаційних ресурсів є:

1. Всеросійська державна телевізійна та радіомовна компанія (ВГТРК), яка є державним підприємством, підпорядкованим міністерству цифрового розвитку, зв'язку і масових комунікацій РФ. ВГТРК здійснює ефірне телевізійне мовлення по 20 програмах, 16 з яких призначені для віддалених районів Росії. Ефірні канали доступні також у пакетах усіх операторів супутникового та кабельного мовлення, а також у першому мультиплексі цифрового телебачення Росії (обов'язкового для розповсюдження). Крім того, ВГТРК керує державним російським Інтернет-каналом «Россия», який концентрує Інтернет-ресурси всіх центральних і регіональних телерадіокомпаній ВГТРК; інформаційним Інтернет-порталом «Вести.ру», онлайн-платформою для стрімінгу ефірного мовлення та перегляду відеоконтенту «Смотрим»; єдиною платформою для трансляції контенту федеральних російських телевізійних каналів в Інтернет «Витрина ТВ».

2. Федеральне державне унітарне підприємство «Международное информационное агентство «Россия сегодня», підпорядковане російському уряду. Координує телевізійне та радіомовлення, новинні стрічки російською, англійською, іспанською, арабською, китайською та фарсі мовами, інформаційні портали, мультимедійні міжнародні прес-центри, виробництво і поширення фотоконтенту й інфографіки, інформаційні продукти для соціальних мереж, виробництво контенту для мобільних додатків. Російською мовою розвиває такі ресурси, як інформаційне агентство «РИА Новости», портал матеріалів, перекладених з інших мов, закордонних ЗМІ «ИноСМИ.ру». За кордоном РФ медіагрупа представлена міжнародним новинним агентством і радіостанцією з мультимедійними інформаційними центрами Sputnik. «Россия сегодня» відповідає за реалізацію таких інформаційних проєктів, як «Украина.ру» і «Baltnews», призначених для публікації думок, інтерв'ю та коментарів експертів щодо ситуації в Україні та країнах Балтії, відповідно.

3. Медіакомпанія «Газпром Медиа», яка входить до складу російського державного концерну «Газпром». Медіакомпанія охоплює мережі: інформаційних і тематичних телевізійних каналів НТВ; розважальних телевізійних каналів ТНТ; розважальних телевізійних каналів РТВ; спортивних телевізійних каналів «Матч»; телекомпанії «Ред Медиа»; радіостанцій «Авторадио», «Relax FM», «Like FM», та інших; компаній з вироб-

ництва контенту «Comedy Club Production», «Централ Партнершип», «Good Story Media», «Киностудия КИТ», «1-2-3 Production», «ПодкастБар», «Студия ЯРКО»; друкованих ЗМІ; Інтернет-порталів і сайтів.

4. Загальноросійський федеральний телевізійний канал «Первый канал» та його міжнародна версія «Первый канал. Всемирная сеть».

5. Російський федеральний суспільно-патріотичний канал «Звезда», який входить до однойменної медіа-групи та належить міністерству оборони РФ.

6. Державне інформаційне агентство РФ «ТАСС».

7. Офіційний друкований орган уряду РФ «Российская газета» та однойменний Інтернет-портал новин.

8. Інтернет-газета, телевізійний канал та радіостанція «Комсомольская правда».

Усі перелічені телевізійні канали, радіостанції та друковані ЗМІ представлені в Інтернет і соціальних мережах, більшість із них має свої канали в Телеграм.

Крім ЗМІ, до ресурсів, задіяних Російською Федерацією в інформаційній боротьбі проти України, можна віднести особисті блоги, канали і веб-сторінки популярних російських політиків, державних діячів, журналістів, представників культури та шоу-бізнесу: Дмитрія Медведева, Рамзана Кадірова, Владіміра Соловйова, Ольги Скабеєвої, Маргаріти Сімоньян, Івана Охлобистіна та багатьох інших. Достатньо повну базу російських лідерів громадської думки, які беруть активну участь в інформаційній боротьбі проти України, можна знайти в дослідженні Оксани Мороз [9].

Зі зростанням популярності та, відповідно, збільшенням кількості користувачів багатоплатформового месенджера Телеграм, до інформаційної боротьби проти України були залучені телеграм-канали: «Топор Live», «Прямой эфир. Новости», «Mash», «Readovka», «Россия сейчас», «АРХАНГЕЛ СПЕЦНАЗА ZRU», «Два майора», «WarGonzo», «Повёрнутые на войне», «Поздняков 3.0», «Kotsnews», «Военный осведомитель», «Старше Эдды» та багато інших.

Серед усіх телеграм-каналів, які працюють на противника, доцільно виділити ті, які мімікують під проукраїнські, опозиційні до чинної влади та державної політики України. Найбільшими з них є «Резидент», «Сплетница», «Картель», «MediaKiller».

Ураховуючи те, що переважна більшість зазначених телеграм-каналів пов'язана з діяльністю воєнних блогерів, з 2022 р. проводяться регулярні зустрічі президента РФ з військовими кореспондентами та блогерами. Так, на останній зустрічі, яка відбулася 13 червня 2023 р. у Кремлі, з-поміж воєнних блогерів були присутні Семьон Пегов, Александр Сладков, Іріна Куксенкова, Дмитрій Степін, Андрей Руденко, Максим Долгов, Євгеній Поддубний, Александр Коц та ін. Кожен з них є лідером громадської думки для своїх читачів і тому цікавий для керівництва РФ.

Крім інформативної, телеграм-канали противника виконують розвідувальну функцію, збираючи інформацію від підписників через боти, призначені для зворотного зв'язку.

Починаючи з 2014 р. противник витрачає на розвиток власних інформаційних ресурсів не менше 1 млрд євро на рік.

З переліченими інформаційними ресурсами з погляду обміну інформаційними матеріалами та взаємної «розкрутки» в інформаційному просторі безпосередньо пов'язані інформаційні ресурси, які створюються російськими підрозділами інформаційної боротьби під конкретні інформаційні кампанії, операції та акції.

Заходи інформаційної боротьби проводяться противником на всіх рівнях: від стратегічного до тактичного, причому між цими рівнями існує взаємозв'язок.

Так, на стратегічному (державному) рівні визнаються наративи, аргументаційні тематики та лінії

переконання, розробляються основні меседжі, створюються відповідні інформаційні матеріали, забезпечується постійна присутність власних інформаційних матеріалів у світовому інформаційному просторі.

Зі стратегічного рівня всі ці розробки доводяться до оперативного та оперативно-тактичного рівнів, тобто до рівнів застосування угруповань військ противника в його збройній агресії проти України.

Крім того, на стратегічному рівні забезпечується можливість телевізійного та радіомовлення на райони ведення бойових дій. Для цього збільшується кількість і потужність передавачів телевізійного та радіосигналу на підконтрольній противнику території. Присутність телевізійних каналів і радіостанцій противника відмічається на всій тимчасово окупованій території України та в прифронтовій зоні. Часто канали противника можна приймати на відстані 30–40 км від лінії бойового зіткнення.

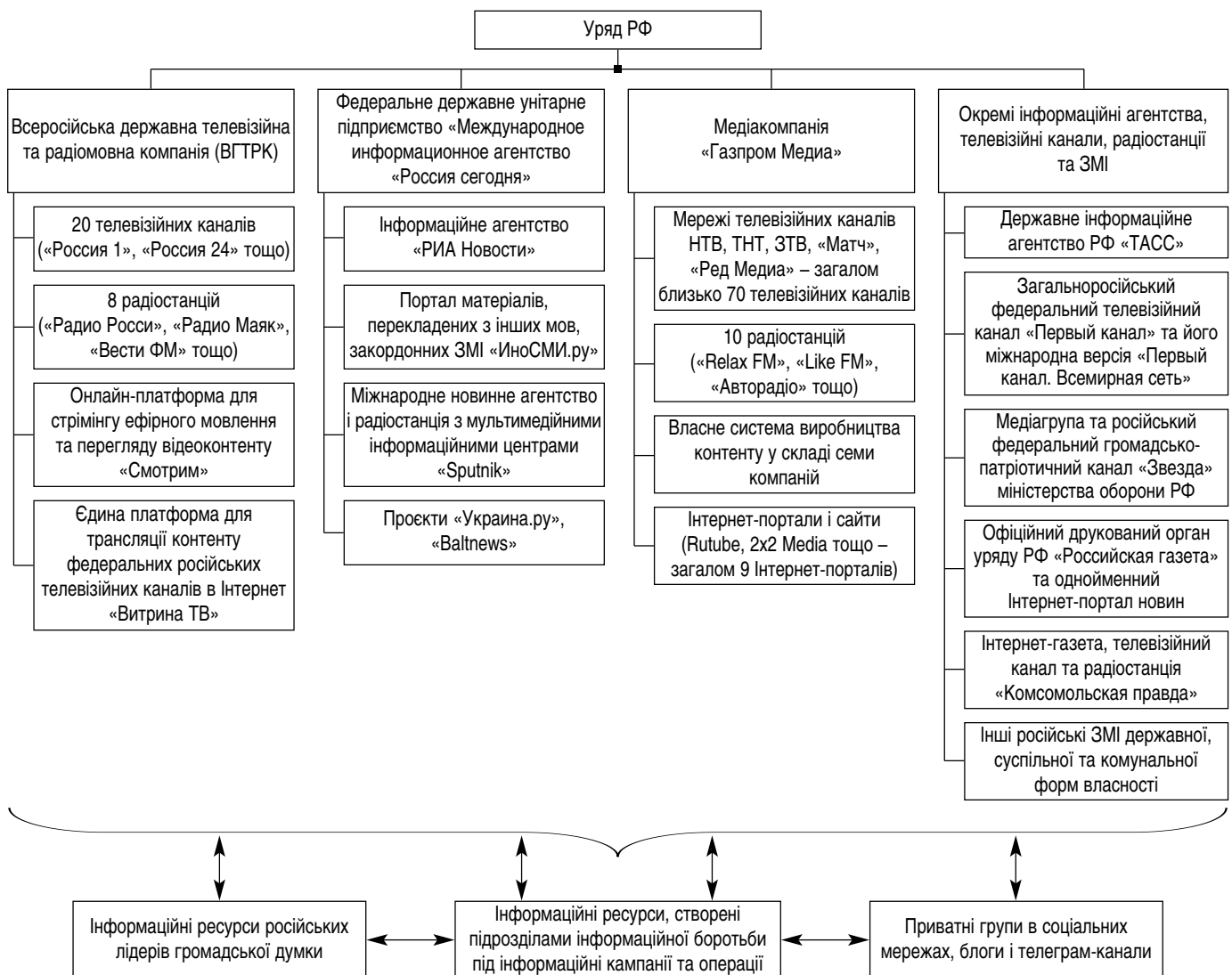

Рис. 2. Система інформаційних ресурсів РФ, залучених до інформаційної боротьби

На стратегічному рівні створюється інформаційна перевага за рахунок збільшення (порівняно з нами) кількості інформаційних ресурсів, доступних визначеним цільовим аудиторіям, та наповнення цих ресурсів відповідними інформаційними матеріалами.

З оперативного, оперативно-тактичного і тактичного рівнів на стратегічний надходить інформація, необхідна для досягнення цілей інформаційної боротьби, а також результати заходів інформаційної боротьби, проведених в операціях угруповань військ противника.

Такий взаємозв'язок зумовлює форми інформаційної боротьби, які противник використовує на оперативному (оперативно-тактичному) рівні, тобто в операціях своїх угруповань військ:

- участь в інформаційних кампаніях стратегічного рівня;
- інформаційні операції в районах проведення операцій угруповань військ, спрямовані на досягнення мети цих операцій і висвітлення результатів бойових дій відповідно до стратегічного нарративу (нарративів);
- інформаційні акції, спрямовані на зміну поведінки та прийняття рішень, вигідних противнику, визначеними цільовими аудиторіями (наприклад задача наших військовослужбовців у полон, відмова від участі в бойових діях, залишення позицій тощо);
- окремі інформаційні заходи (в основному – заходи інформаційного реагування на наші інформаційні (психологічні) операції, різкі зміни обстановки, негативну інформацію тощо).

В операціях своїх угруповань військ противник здійснює інформаційний вплив на:

- керівництво (командування) наших угруповань з метою спонукання до прийняття рішень, вигідних противнику;
- особовий склад наших військ (сил) з метою його деморалізації, спонукання до здачі в полон, формування недовіри до командирів;
- цивільне населення в районах бойових дій з метою поширення паніки, формування зневіри в перемозі, зменшення підтримки сил оборони України;
- міжнародну спільноту (опосередковано, через виготовлення, розміщення та коментування інформаційних матеріалів) з метою переконання в успішності власних дій та поразці сил оборони України, дискредитації сил оборони України;
- особовий склад своїх військ із метою підтримки необхідного рівня морально-психологічного стану і формування впевненості у власній перемозі.

Основними способами інформаційної боротьби противника в операціях його угруповань військ можна визначити:

- створення інформаційних ресурсів, достатніх для донесення інформації для визначених цільових аудиторій;

- кроспостинг (поширення одних і тих самих інформаційних матеріалів різними інформаційними ресурсами);

- регулярне (систематичне) інформування цільових аудиторій щодо ситуації в операційній зоні;

- залякування визначених цільових аудиторій (невідворотністю ракетних, авіаційних та артилерійських ударів, новими бойовими можливостями власної зброї тощо);

- поширення листівок з метою спонукання нашого особового складу до відмови від участі в бойових діях, залишення позицій, здачі в полон;

- розсилання СМС-повідомлень та повідомлень на особисті месенджери військовослужбовців сил оборони України та цивільного населення в районах бойових дій;

- використання наших військовополонених для власної пропаганди.

Система заходів інформаційної боротьби в операціях угруповань військ противника охоплює такі основні елементи (рис. 3):

- розгортання і створення мережі інформаційних ресурсів, необхідних для гарантованого донесення інформації до всіх визначених цільових аудиторій;

- оцінювання інформаційного середовища та аналіз цільових аудиторій з метою визначення найефективніших способів роботи, формування аргументаційних тематик, ліній переконання та меседжів;

- організацію постійного моніторингу інформаційного простору щодо операційної зони угруповання військ противника;

- регулярне інформування на всіх розгорнутих і створених інформаційних ресурсах про перебіг та результати бойових дій (про власні успіхи та поразки і втрати наших військ);

- дестабілізацію суспільно-політичної обстановки в частині операційної зони, яка контролюється силами оборони України;

- деморалізацію наших військ;

- залякування цивільного населення в частині операційної зони, яка контролюється силами оборони України, формування панічних настроїв, недовіри та засудження дій сил оборони України.

В операціях угруповань військ противника обов'язково створюються інформаційні ресурси трьох типів:

- перший (рівня угруповання військ противника) – для висвітлення ситуації в усій операційній зоні;

- другий (рівня загальновійськової армії) – для висвітлення ситуації на кожному з напрямків операції;

- третій (від імені лідера громадської думки або «незалежної сторони») – для висвітлення ситуації в операційній зоні від нібито стороннього (незалежного) джерела.

Рис. 3. Система заходів інформаційної боротьби в операціях угруповань військ противника

Так, в операційній зоні ОСУВ «Одеса», проти якого противник проводив операцію силами свого стратегічного угруповання «Дніпр» і частково силами стратегічного угруповання «Юг», на Херсонському напрямку ним були створені та використовувалися телеграм-канали:

- «Крылатые» (рівня угруповання військ, оскільки основу угруповання противника «Дніпро» становлять військові частини повітряно-десантних військ збройних сил РФ);
- «Днепровский Рубеж» (рівня групи російських військ, яка діяла безпосередньо на Херсонщині);
- «Позывной «Осетин» (від імені контрактника збройних сил РФ, який має свою думку, відмінну від офіційних російських джерел);
- «ВДВ за Честность и Справедливость» (від імені старшого офіцера повітряно-десантних військ збройних сил РФ, який, беручи безпосередню участь у російській збройній агресії проти України, критикує командування угруповання російських військ «Дніпр» за недбале керівництво, недолугі рішення та недостатнє забезпечення військ).

В операційній зоні оперативного-тактичного угруповання «Харків», проти якого противник проводив операцію силами свого стратегічного угруповання «Север», ним були створені та використовувалися телеграм-канали:

- «Северный ветер» (рівня угруповання військ);
- «Казачья Лопань Z» (рівня групи російських військ, яка діяла безпосередньо на Харківщині);
- «Адекватный Харьковчанин» (від імені екс-мешканця Харкова, полковника запасу Геннадія Альохіна).

Крім того, силами оперативних груп федеральної служби безпеки РФ у взаємодії з колабораціоністами

на тимчасово окупованих територіях створювалися інформаційні ресурси (Інтернет-сайти, сторінки та групи в соціальних мережах, телеграм-канали), які викликали ілюзію контролю ситуації на цих територіях російською владою [10].

Зазначені інформаційні ресурси, разом з розгорнутими в прикордонних з Україною районах РФ (на тимчасово окупованих територіях) передавачами і ретрансляторами російських телевізійних каналів і радіостанцій, забезпечували постійну присутність російського контенту, власної оцінки обстановки в операційній зоні і регулярність здійснення інформаційного впливу на визначені противником цільові аудиторії.

Інколи матеріали з інформаційних ресурсів противника, створених для проведення заходів інформаційної боротьби в операціях угруповань військ, через ресурси аналітичних центрів, таких як ISW (Інститут вивчення війни), потрапляли до українських і закордонних ЗМІ. Пояснення таких випадків доволі просте: Інститут вивчення війни публікує свої аналітичні матеріали з обов'язковим посиланням на джерела одержання інформації. Однак окремі журналісти інколи беруть для своїх публікацій сам текст аналітики ISW, без вивчення джерел інформації та, відповідно, без посилання на них. Тобто в публікаціях цих журналістів дезінформація противника подається вже як факт.

Аналіз змісту інформаційних матеріалів, які регулярно публікуються телеграм-каналами противника, дає змогу визначити основні теми інформування та впливу:

- успіхи військ противника та поразки (невдачі) наших військ;

- великі втрати нашого особового складу, озброєння та військової техніки (власні втрати замовчуються);
- неефективність нашої системи протиповітряної оборони (нездатність уражати засоби повітряного нападу, загрози для цивільного населення від застосування засобів протиповітряної оборони в населених пунктах);
- корупція в Україні, зокрема у сфері оборони;
- нарощування противником спроможностей та бойових можливостей;
- «насилницька» мобілізація в Україні та небажання громадян України брати участь у бойових діях;
- іноземні найманці у складі сил оборони України;
- скорочення підтримки України з боку країн-партнерів та союзників.

Основними характеристиками зазначених телеграм-каналів є:

- висока оперативність розміщення інформації щодо ситуації в операційній зоні;
- різноманітність інформаційних матеріалів (текстові, фото-, відеоматеріали);
- відповідність інформаційних матеріалів стратегічному нарративу (нарративам);
- високий рівень штабної культури авторів матеріалів щодо аналізу бойових дій в операційній зоні.

Водночас неодноразово відмічалися значні затримки в роботі цих каналів у разі різких змін обстановки, реагування на наші заходи інформаційних та психологічних операцій, появи інформації негативного характеру про дії військ противника.

Також часто інформація щодо обстановки в операційній зоні угруповання військ противника не збігалася, інколи – суперечила інформації в офіційних зведеннях міністерства оборони РФ.

Періодично публікувалися фейки та дезінформаційні матеріали, які достатньо легко виявлялися та спростовувалися.

Типовими прикладами залякування особового складу наших військ та цивільного населення в районі бойових дій є демонстрація противником збільшення загроз для життя визначених цільових аудиторій за рахунок застосування потужнішої зброї, нарощування інтенсивності ракетних, авіаційних та артилерійських ударів, низької ефективності наших засобів протиповітряної оборони та фортифікаційних систем. Так, в операційній зоні оперативно-тактичного угруповання «Харків» противник регулярно поширював інформацію про готовність застосовувати осколочно-фугасні бомби з універсальним модулем планування та корекції (який дає змогу суттєво збільшити дальність авіаційних ударів) вагою 3 тони (в окремих фейках вага бомби зростала до 10 тон). Також використовувалася ситуація в районі населеного пункту Сотницький Козачок, де більше місяця поспіль тривали позиційні бої. Противник повідомляв про захоплення цього населеного пункту і розміщення в ньому своєї реактивної та ствольної артилерії, що створювало загрозу артилерійських обстрілів для Золочівського району Харківської області.

Достатньо часто противник намагається закидати листівками позиції сил оборони України, використовуючи агітаційні боеприпаси (снаряди та міни) та безпілотні літальні апарати. Зміст листівок повністю повторює нарративи та меседжі російської пропаганди: «насилницька» мобілізація, залежність української влади від країн Заходу, зв'язок нашого керівництва з олігархами, сумна ситуація в Україні тощо (рис. 4). У своїх листівках противник закликає наш особовий

Рисунок 4. Типова листівка противника на Харківському напрямку

склад не брати участі в бойових діях, повертатися додому або здаватися у полон російським військам.

Однією з найпоширеніших інформаційних акцій російських військ щодо пропагування здачі в полон є поширення інформації щодо такої можливості через радіозвернення на частоті 149.2 МГц «Викликай Волгу». Інформація про таку можливість поширюється в листівках, СМС-повідомленнях, усіх без винятку російських телеграм-каналах, які висвітлюють бойові дії проти України, соціальних мережах і на Інтернет-сайтах, транслюється російськими телевізійними каналами та радіостанціями. Періодично противник поширює інформацію про велику кількість військово-службовців сил оборони України (понад 10 тисяч), які здались у полон після звернення на вказаній частоті.

Крім пропозицій щодо здачі в полон противник використовує власні засоби радіоелектронної боротьби (станція РЕБ «Леер-3») для розсилання СМС-повідомлень на стільникові телефони. У цих повідомленнях містяться заклики до співпраці з противником за матеріальну винагороду, повідомляється про загрози обстрілів населених пунктів, поширюється інформація про евакуацію тощо, що сприяє зростанню панічних настроїв.

Підрозділами кібервійськ противника регулярно проводяться заходи фішингу з метою одержання доступу до особистих електронних пристроїв та облікових записів наших військовослужбовців і представників цивільного населення. У разі одержання такого доступу у противника з'являється можливість використання персональних даних, особистої, а інколи службової, інформації, здійснення спамових розсилок власних інформаційних матеріалів за всіма адресами зі зламаних пристроїв та облікових записів.

Військовополонених зі складу сил оборони України змушують повторювати (від себе) меседжі російської пропаганди («насильницька» мобілізація, великі втрати наших військ, недостатня бойова підготовка, неефективне командування). Відповідні відео, фото і текстові матеріали одразу використовуються противником у своїх заходах інформаційної боротьби.

Висновки

1. Заходи інформаційної боротьби є невіддільною складовою військових операцій противника.

2. Інформаційні операції, акції та окремі інформаційні заходи, які проводяться угрупованнями військ противника, безумовно, пов'язані з інформаційними кампаніями та операціями стратегічного рівня.

3. Ефективність заходів інформаційної боротьби противника залежить від наших заходів протидії, наших інформаційних та психологічних операцій.

4. Попри перевагу противника в інформаційних ресурсах, залучених до інформаційної боротьби проти України, його чітку ієрархічну систему проведення

інформаційних заходів, ми можемо перемагати в інформаційній боротьбі за рахунок проактивності в проведенні наших інформаційних заходів, оперативності інформування щодо ситуації на полі бою, об'єктивності наших інформаційних матеріалів (відсутності явних фейків та сумнівної інформації, яку легко перевірити), креативності і незвичності для противника наших інформаційних матеріалів, неочікуваності противником наших інформаційних заходів і матеріалів.

Перелік літератури

1. Undermining Ukraine: How Russia widened its global information war in 2023 [Електронний ресурс] / Digital Forensic Research Lab // Atlantic Council. – Режим доступу : <https://www.atlanticcouncil.org/in-depth-research-reports/report/undermining-ukraine-how-russia-widened-its-global-information-war-in-2023>.

2. Helmus T. C. Ukrainian Resistance to Russian Disinformation. Lessons for Future Conflict [Електронний ресурс] / T. C. Helmus, K. Holynska // RAND. – Режим доступу : https://www.rand.org/pubs/research_reports/RRA2771-1.html.

3. Kremlin Communication Strategy for Russian Audiences Before and After the Full-Scale Invasion of Ukraine [Електронний ресурс] / N. Bolt, V. M. Shapir, O. Fridman et al. // NATO Strategic Communications Centre of Excellence. – Режим доступу : <https://stratcomcoe.org/publications/kremlin-communication-strategy-for-russian-audiences-before-and-after-the-full-scale-invasion-of-ukraine/293>.

4. The Kremlin's multipolar order of disinformation [Електронний ресурс] // EUvsDisinfo. – Режим доступу : <https://euvsdisinfo.eu/the-kremlins-multipolar-order-of-disinformation>.

5. Чого Росія очікує від чергового раунду дезінформаційної кампанії щодо України [Електронний ресурс] // Центр протидії дезінформації. – Режим доступу : <https://cpd.gov.ua/main/chogo-rosiya-ochikuye-vid-chergovogo-raundudezininformacizjnojy-kampaniyi-shhodo-ukrayiny>.

6. Спам, реклама, фейки. Як російська пропаганда атакує українців у соцмережах [Електронний ресурс] // SPRAVDI. – Режим доступу : <https://spravdi.gov.ua/spam-reklama-fejkyuk-rosijska-propaganda-atakuye-ukrayincziv-u-soczmerezah>.

7. Подибайло М. Т. Деякі висновки щодо методів та засобів інформаційних операцій: уроки російсько-української війни [Електронний ресурс] / М. Т. Подибайло, В. А. Федорієнко // Наука і оборона. – 2024. – № 2. – С. 48–57. – Режим доступу : <https://doi.org/10.33099/2618-1614-2024-25-2-48-57>.

8. Наместнік В. В. Інформаційні операції Росії проти України у 2022–2023 роках: висновки, рекомендації, засвоєні уроки [Електронний ресурс] / В. В. Наместнік, М. С. Клунник // Наука і оборона. – 2024. – № 2. – С. 58–64. – Режим доступу : <https://doi.org/10.33099/2618-1614-2024-25-2-58-64>.

9. База російських пропагандистів [Електронний ресурс] // Як не стати овочем. – Режим доступу : <https://www.inforules.com.ua/propagandists>.

10. Як діє кремлівська пропаганда на окупованих територіях України [Електронний ресурс] // Центр протидії дезінформації. – Режим доступу : <https://cpd.gov.ua/articles/yak-diye-kremlivska-propaganda-na-okupovanyh-terytoriyah>.